

Князєв В.В.

*адвокат, викладач правознавчих дисциплін,
Житомирський кооперативний коледж бізнесу і права*

ДИСТАНЦІЙНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності відповідно до ступеня своєї вини. Важливе значення в цьому аспекті мають правові заходи у сфері кримінального процесуального права, реалізація яких має гарантувати захист та охорону прав, свобод і законних інтересів кожної людини під час досудового розслідування й судового розгляду кримінального провадження. До числа таких правових заходів у сфері кримінальної юстиції слід віднести можливість проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час кримінального провадження (дистанційне кримінальне провадження).

Правова регламентація проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (дистанційне досудове розслідування) визначена ст.ст. 225-227, 228, 229, 232 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), а під час судового розгляду (дистанційне судове провадження) – ст. 336 КПК України, Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року, Інструкцією про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження)», затвердженою наказом Державної судової адміністрації України від 15 листопада 2012 р., роз'ясненні Міністерства юстиції України «Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження» від 22 липня 2013 р. тощо.

Виходячи з результатів аналізу положень ст. 232 та ст. 336 КПК України, основними умовами для прийняття рішення про проведення дистанційного досудового розслідування та судового провадження є:

1. згода особи, відносно якої планується проведення відеоконференції

(ч. 2 ст. 232, ч. 2 ст. 336 КПК України). При цьому, положення ст. 232 та ст. 336 КПК України не визначають вимоги до форми та змісту такої згоди.

На думку автора, для забезпечення можливості перевірити законність та обґрунтованість проведення вказаної процесуальної дії така згода повинна мати виключно письмових характер, у змісті якої необхідно обов'язково зазначити причини проведення відеоконференції та конкретний орган досудового розслідування або судовий орган, який повинен проводити вказану процесуальну дію; 2. наявність фактичних підстав для проведення дистанційного досудового розслідування чи судового провадження, якими відповідно до ч. 1 ст. 232 та ч. 1 ст. 336 КПК України в свою чергу є: неможливість безпосередньої участі учасника кримінального провадження у досудовому провадженні/судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; необхідності забезпечення безпеки осіб; проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування або судового провадження; наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею або судом достатніми.

Однак, вказаний перелік підстав не має виключного характеру. Законодавець п. 5 ч. 1 ст. 232 та п. 5 ч. 1 ст. 336 КПК України передбачив можливість проведення відеоконференції за наявності інших достатніх підстав. До числа яких можна віднести введення на підставі Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації» від 25.03.2020 № 338-р на всій території України режиму надзвичайної ситуації до 11.05.2020 через поширення хвороби коронавірусу (COVID-19).

Дистанційне досудове розслідування передбачено лише щодо таких слідчих (розшукових) дій як допит, пред'явлення для впізнання осіб, впізнання речей. Щодо дистанційного судового провадження, то воно може здійснюватися в судах першої, апеляційної, касаційної інстанцій, обмежуючись при цьому виключно можливістю допиту.

У той же час ст.ст. 232, 336 КПК України визначають наступні підстави використання режиму відеоконференції у кримінальному провадженні: 1) неможливість безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідності забезпечення безпеки осіб; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності

досудового розслідування (судового провадження); 5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею у разі дистанційного досудового розслідування або судом у разі дистанційного судового провадження достатніми.

Серед науковців існує думка, що такий вузький перелік слідчих та судових дій, що можуть бути проведені у режимі відеоконференції, є невинуватим та потребує законодавчого розширення. Адже правова заборона дистанційного проведення інших слідчих та судових дій немає об'єктивного обґрунтування. При цьому, КПК України від 28 грудня 1960 р. передбачав можливість використання відеоконференції під час допиту свідка, експерта, підозрюваного, обвинуваченого і підсудного, очної ставки, відтворення обстановки і обставин події, а також пред'явлення для впізнання без будь-яких обмежень за видом об'єкта впізнання.

Враховуючи постійний розвиток науково-технічного прогресу, на думку авторів було б доцільним закріпити невичерпний перелік слідчих (розшукових) та судових дій, що можуть бути проведені дистанційно. Спільним і для досудового розслідування, і для судового провадження є правило, щодо можливості використання режиму відеоконференції залежно від відповідного волевиявлення учасників кримінального провадження, слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. Якщо ж особа заперечує проти проведення дистанційного розслідування чи судового розгляду, то воно можливе тільки у разі прийняття вмотивованого, обґрунтованого рішення слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду. У той же час це правило не діє щодо заперечення підозрюваного (обвинуваченого), яке унеможливило застосування режиму відеоконференції.

Крім того проблемним питанням є відсутність чіткого врегулювання питання місцеперебування захисника у випадку застосування режиму відеоконференції. Звичайно, що визначати місцеперебування адвоката повинен його підзахисний. У цьому аспекті важливим є визначення місця перебування таких учасників кримінального провадження як педагог, психолог, лікар, законний представник, а тому потребує закріплення у відповідних правових нормах, адже відсутність останніх ускладнює проведення дистанційного досудового розслідування, судового провадження. Зважаючи на функції педагога, психолога, лікаря, законного представника, доцільно, щоб ці особи перебували поруч із неповнолітніми, недієздатними чи обмежено дієздатними особами, які беруть участь у проведенні процесуальних дій під час кримінального провадження.

Дискусійним також є питання, в який спосіб особа, що допитується дистанційно, повинна підписати протокол, дати письмову розписку про роз'яснення їй прав, обов'язків та відповідальності за відмову давати покази і за надання завідомо неправдивих показань. Як сьогодні справедливо зазначають науковці, вирішенням може стати застосування електронного протоколу допиту та електронної форми розписки, які каналами зв'язку направлятимуться безпосередньо слідчому чи в зал судового засідання. Електронний цифровий підпис, проставлений на електронному бланку протоколу, засвідчується посадовими особами, уповноваженими встановлювати особу, яка бере участь у проведенні процесуальних дій у режимі відеоконференції. Докази, отримані у зв'язку з застосуванням режиму відеоконференції, можуть бути прийняті судом лише за умови дотримання належного порядку проведення слідчих (розшукових) і судових дій дистанційно. Спостереження за проведенням процесуальної дії, психічним, фізичним станом особи дає змогу суду переконатися у законності та можливості використання як доказів результатів, отриманих за допомогою відео конференції. До того ж, організувати відеоконференцію потрібно таким чином, щоб було видно не лише осіб, які беруть у ній участь, але і приміщення, де вони перебувають. У протилежному випадку такі докази можуть заперечуватися учасником кримінального провадження.

Отже, досліджуючи питання використання режиму відеоконференції у кримінальному процесі, можна визначити наступні його переваги. По-перше, вчинення слідчих (розшукових) та судових дій у режимі відеоконференції є більш економічним порівняно з іншими відповідними заходами як щодо часу, так і щодо фінансових витрат, зокрема на доставку в судові засідання осіб, що тримаються під вартою. По-друге, це дає можливість відмежувати особу, до якої застосовується відеоконференція, від небезпечного для неї учасника кримінального процесу або ж взагалі залишити таку особу невідомою.

Серед недоліків використання режиму відеоконференції у кримінальному провадженні слід визначити, зокрема: недостатній для нормального спілкування рівень технічного зв'язку між судом та установою виконання покарань (попереднього ув'язнення), у тому числі періодичне зникнення звуку і зображення під час відеоконференції, перешкоджання шумів та відлуння для повного розуміння висловлених учасниками процесу фраз; неможливість подання на розгляд суду письмових клопотань, доказів та інших процесуальних документів, які є

на руках у учасника процесу, що перебуває в установі виконання покарань; неможливість для учасника процесу, що перебуває в установі виконання покарань, конфіденційно порадитись зі своїм захисником, який перебуває у залі суду територіально в іншому місці. Якщо ж адвокат перебуватиме разом із своїм підзахисним, він не може передати суду клопотання, докази, документи, підготовлені до засідання, але які за законодавством подаються під час судового засідання.

Отже, для дистанційного досудового розслідування та судового провадження характерне забезпечення його доступності та реалізації права на судовий захист, скорочення строків розгляду справ, економія фінансів – ці та інші позитивні аспекти.

В свою чергу наявні недоліки застосування дистанційного провадження можуть бути усунені, зокрема, шляхом вдосконалення технічного обладнання, законодавчого вирішення питання місцеперебування захисника у разі застосування системи відеоконференції, створення за допомогою технічних засобів умов для конфіденційного спілкування учасників, застосування електронного протоколу допиту, цифрового підпису, електронної форми розписки тощо.

Слід звернути увагу на те, що положеннями ст.ст. 232, 336 КПК України не врегульовано питання щодо строку, за який сторони чи інші учасники кримінального провадження зобов'язані подати клопотання про проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції в рамках кримінального провадження, розгляд якого вже призначений в загальному порядку на певну дату. Ця проблема особливо набула актуальності в умовах запровадження на території України надзвичайної ситуації через поширення хвороби коронавірусу (COVID-19) та неможливості забезпечити присутність свідків, потерпілих, експертів, підозрюваних чи обвинувачених на призначену дату судового засідання, що на думку автора також підлягає законодавчому закріпленню шляхом внесення змін до зазначених статей КПК.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила. – К.: Юстиніан, 2012. – 1224 с.

3. Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження) : Наказ Державної судової адміністрації від 15.11.2012 р. № 155. URL: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N1552012/>

4. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 25 березня 2020 р. № 338-р. Київ. Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації. URL: www.kmu.gov.ua/npas/pro-perevedennya-yedinoi-derzhavnoyi-sistemi-civilnogo-zahistu-u-rezhim-nadzvichajnoyi-situaciyi-338250320

4. Михальчук Т.В. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції / Т. В. Михальчук // Криміналістика и судебная экспертиза. – 2013. – Вип. 58(1). – С. 138-144.

Князєв Ю.В.

аспірант,

Національна академія внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СВІДКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності відповідно до ступеня своєї вини. Особливу роль у встановленні фактичних обставин справи, а також у правильному й швидкому розслідуванні відіграє свідок, оскільки саме ця особа може надати найбільш важливу інформацію органам досудового розслідування та суду, вона залучається до участі в кримінальному провадженні переважно як носій доказової інформації про обставини справи або для виконання допоміжних функцій при проведенні певних процесуальних дій.

Статус свідка визначений Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК). Згідно статті 65 КПК, свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для